

HISTORY AND ARCHEOLOGY, ARCHIVAL STUDIES

Радченко Людмила Олексіївна

кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри українознавства
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

СУЧАСНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ОЧИМА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІСТОРИКІВ-НАУКОВЦІВ

*Хто не знає свого минулого,
той не вартий свого майбутнього
(М. Рильський)*

Сучасна історія України привертає увагу європейських істориків-науковців. Ще у 1995 році М. фон Гаген у своїй статті «Чи має Україна історію?» казав про те, що саме плинність кордонів, взаємопроникність культур, історично багатоетнічне суспільство можуть перетворити українську історію на дуже сучасне поле досліджень.

Для здійснення своїх наукових досліджень історії країн Східної Європи зарубіжними істориками створились відповідні передумови. Так, впродовж усієї історії існування Української держави її часто сприймали як епізодичне явище. Про неї починали говорити лише тоді, коли в українців виникло бажання до створення власної держави чи інші круті повороти історії.

Інтерес та неабияке зацікавлення до Української історії у європейських істориків-науковців пов'язані і підтверджують три події: Чорнобильська катастрофа, Помаранчева революція й Революція гідності. Утім, жодна із них, викликаючи великі хвилі зацікавлення, так і не переросла у щось більше. Водночас Росія намагалась і намагається говорити: України не існує. Це – Малоросія.

Тому, відомий чеський історик, професор Карлового університету в Празі Мартін Путна вирішив боротися проти цих речей і розпочав самотійно

науковий пошук, досліджуючи Україну як можливий ключовий край у розумінні сучасної політичної дійсності. На його переконання, українська історія для європейців є фрагментарною і починається лише із XVII століття. До того ж, існує плутанина з поняттями «Русь» і «Росія». Як зазначив М. Путна «Це зумовлено тим, що ми живемо в час глобалізації і водночас пробудження патріотизму, а відтак, тяжко сприймаємо історію певного народу як щось окреме і самостійне» [1].

Мартін Путна також зауважив, що, з точки зору Європи, історія України не є чимось зрозумілим, як історія інших європейських країн. За словами чеського дослідника, у Європі досі вважають, що Київська Русь – це початок історії Росії. «І сьогодні інформація про те, що Київська Русь – це початок української історії, дивує низку сучасних політиків і журналістів» [1].

Він висловив думку про те, що термін «Русь» варто вживати в множині, у контексті різних державних утворень у Східній Європі. Коротко охарактеризувавши їх, науковець зазначив, що свого часу існували Західна і Східна Русь, тобто Литовська і Московська.

Мартін Путна стверджував: «В обох випадках ці дві «Русі» перебували в підпорядкуванні, однак розвивалися. Литовська Русь стала передумовою створення Речі Посполитої, розвивалася відповідно до західної концепції, тоді як Московська Русь була незрозумілою для решти країн, адже на її території почало формуватися уявлення інакшості, унікальності й обраності, переконання того, що західний світ – погань, єретичний і зіпсований» [1].

Особливо важливе місце у формуванні європейських держав, зокрема, національному відродженню України, належить XIX століттю. Дослідник підкреслив, що українське відродження є, з одного боку, позитивним явищем, адже стало частиною загальнослов'янського відродження, а з іншого боку, воно відбулося в контексті панславізму.

З кінця 1990-х – початку 2000-х рр. розпочалося впровадження нових бачень, концепцій і теорій при вивченні історичного минулого, застосування західних епістемологічних зразків і дослідницьких стратегій. Відбулися

своєрідні змагання між націоцентричними, культурно-антропологічними, постмодерністськими образами минувшини. Міждисциплінарний підхід став неодмінною складовою модерних праць, при написанні яких використовували методологічний арсенал інтелектуальної історії, філософії, культурології, політології, етнології, соціальної психології та інші [2].

Великим внеском в зміну фрагментарного уявлення про історію України на цілісне і об'єктивне є книга «Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності» професора Української історії Гарвардського університету, одного з найвідоміших у світі українських істориків Сергія Плохія. Ця книга на 496 сторінках охоплює історію України за 2500 років – від Геродота до анексії Криму. Дослідник отримав за цю книгу у 2018 році Шевченківську премію. По суті в ній історик С. Плохій намагається відповісти на всі питання на події в Україні за останні два роки [3].

Одне з них: чому відмова від Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом викликала таку реакцію в Україні? Для чого українцям вмирати за Європу?

Гарвардський історик пояснює, що «Європа для України дуже важлива як сама по собі, так і як противага Росії та Російській імперії. Незалежність України завжди була в геополітичному контексті, в якому два полюса – Росія та Європа. Європа для українців набагато більше, ніж просто Європа, з її перевагами, проблемами, Європейським Союзом чи без Європейського Союзу. Це те, що сидить глибоко в історії українців, їхній самоідентифікації як окремої нації» [3].

Різне розуміння історії Україною та Росією та її політизація відіграє величезну роль в подіях останніх років. Під час саміту НАТО в Бухаресті в 2008-му році Президент Росії Володимир Путін заявив тогочасному президенту США Джорджу Бушу, що Україна – це навіть не держава: частина її територій – Східна Європа, а інша частина – подарована росіянами. Вже тоді Путін погрожував забрати Крим та Східну Україну, якщо Україні нададуть План дій щодо членства в НАТО.

З точки зору С. Плохія «Гіркін та інші люди приїхали на Донбас не лише

тому, що Путін так хотів. У них були свої плани. Для них це була не лише битва з Україною, а боротьба за російські цінності, боротьба Руського миру з декадентським Заходом. Мобілізація на Донбасі і в Росії відбувалася на ідеях величчя російського народу. Це стара імперіалістична ідея, яка має ще дореволюційне походження, згідно з якою російська нація – це не лише сьогоденні росіяни, а також, і українці і білоруси» [3].

Як стверджує С. Плохій, думка про відсутність в українців власної національної ідентичності, має глибоку традицію в російській історіографії. І саме вона спонукала мешканців Москви і Сибіру їхати на Донбас та розв'язувати там війну.

Як бачимо, це – імперське бачення, згідно з яким лише імперії, держави, які існували у власних кордонах протягом тривалого часу, мають право на історичну легітимність та участь у міжнародних процесах. Але ж більшість сучасних країн утворилися зовсім по-іншому, чимало з них – на уламках колишніх імперій [3].

Кордони сьогоденних країн більш-менш базуються на кордонах, які накреслили лінгвісти, етнографи ХХ століття. Так зростали сучасні нації, такі як Німеччина чи Італія. Українська історія – дуже європейська історія.

Українська нація продовжує формуватися і сьогодні. Плохій не бачить нічого дивного в тому, що захищати українську незалежність на фронт йдуть не лише українці, а й етнічні росіяни та представники інших національностей. Сучасна українська ідентичність – політична по своїй суті, вона не базується на етнічній ексклюзивності, пише він у своїй книзі. Саме в багатокультурній та багатоетнічній природі української нації полягає її сила, переконаний історик.

А важливим фактором історії українського народу є те, що вона бере свої витоки з Київської Русі. Кілька націй вважають, що походять з Київської Русі, але її центром був саме Київ і українці мають доступ до власної історії. «Лише тому, що Катерина Друга забрала назву Русь у вісімдесятих роках ХVІІІ століття, не означає, що історія Київської Русі тепер належить Росії», – зробив

висновок вашингтонський юрист Джеральд Лоренц [4].

На нашу думку, саме сучасні західні і українські історикознавці разом повинні змінити фрагментарне уявлення про історію України як на цілісне об'єктивне і всеохопне.

Список джерел:

1. М. Путна Історія України очима Європи. – URL: <https://lnu.edu.ua/cheskyj-profesor-martin-putna-pro-istoriyu-ukrajiny-ochuma-evropy/>
2. Бондар В. Сучасна українська історіографія: підсумки і виклики Історіографічні дослідження в Україні /Збірник наукових праць, Випуск 25. С. 95-113
3. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.
4. Чому імперське бачення веде до війни та що собою являє українська нація – Гарвардський історик. – URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/plokhii-book/3099512.html>